

1

© 2004 Blackwell Publishing Ltd *Journal of Internal Medicine* 255: 105–112

1

4

11. *Journal of the American Medical Association*, 277: 1001-1002, 1997.

10

1

91

100

او و نه او

نگاهی به نظام فکری ابن عربی و شارحان او
«آری مرغان، مخالفان»

مسعود ربیعی فر

17-178PP-2-3-AYP

تاریخ ۱۹/۱۱/۱۳۳۱

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

سیرشناسیه	: ربیع فر، مسعود، ۱۳۴۱ - گردآورنده
عنوان و نام پدیدآور	: او و به او: نگاهی به نظام فکری ابن عربی و شارحان او «آرای موافقان و مخالفان» / [گردآورنده] مسعود ربیع
مشخصات نشر	: تهران: روزآمد، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۴ص.
شابک	: 978-600-99793-7-0
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
عنوان دیگر	: نگاهی به نظام فکری ابن عربی و شارحان او «آرای موافقان و مخالفان».
موضوع	: ابن عربی، محمد بن علی، ۵۶۰ - ۶۳۸ق. -- نقد و تفسیر
موضوع	: Ibn al - Arabi -- Criticism and interpretation
موضوع	: عارفان -- قرن ۷ق.
موضوع	: Mystics -- 13th century
موضوع	: عرفان -- تاریخ -- قرن ۷ق.
موضوع	: Mysticism -- History -- 13th century
وب، بنگر، سره	: BPT۷۹/۲/۲، ۱۳۹۷
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۸۹۳۲
شماره کتابخانه ملی	: ۵۳۹۸۹۵۳

روزآمد

تلفن: ۰۲۱ - ۶۶۹۶۶۹۱۸ همراه: ۰۹۱۳۱۳۶۲۸۶۰

Roozemaaboo2@gmail.com

او و نه او

«نگاهی به نظام فکری ابن عربی و شارحان او»
«آرای موافقان و مخالفان»

مسعود ربیع فر

حروفنگاری و صفحه آرایی: آتلیه روزآمد
لیتوگرافی: رویداد / چاپخانه: آذرخش

چاپ اول ۱۳۹۸ / ۵۰۰ نسخه

شابک: ۰ - ۷ - ۹۹۷۹۳ - ۶۰۰ - ۹۷۸

ناظر چاپ: ایرج کیا

قیمت: ۲۷۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است

تهران. خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، کوچه میتر، پلاک ۷، واحد ۵

فهرست مطالب

۷.....	سرسخن.....
۱۲.....	نظام فکری ابن عربی.....
۳۶.....	بخش اول: نگاهی اجمالی به شارحان ابن عربی.....
۳۷.....	ص.الدين قونوی.....
۳۹.....	محمود خاوری.....
۴۱.....	عبدالرزاق کاشانی.....
۴۳.....	داوود فیضی.....
۴۳.....	عفیف الدین المصطفی.....
۴۴.....	ابن سود کین.....
۴۵.....	بدر حبشی.....
۴۶.....	فخرالدین عراقی.....
۴۷.....	بالی افندی.....
۴۸.....	صائن الدین ابن ترکیه.....
۴۹.....	حمزه فناری.....
۴۹.....	عبدالرحمن جامی.....
۵۰.....	حسین خوارزمی.....
۵۰.....	شاه نعمت الله ولی.....
۵۱.....	رکن الدین شیرازی.....
۵۱.....	خواجه محمد پارسا.....
۵۲.....	عبدالغنی نابلسی.....
۵۲.....	سید حیدر آملی.....
۵۳.....	عبدالکریم جیلی.....
۵۳.....	شمس الدین محمد لاهیجی.....
۵۴.....	حسن زاده آملی.....
۵۸.....	بخش دوم: دو شارح و منتقد ابن عربی.....

۵۸	سیری در آرا و اندیشه های سید حیدر آملی
۷۱	عبدالکریم جیلی شارح برجسته مکتب ابن عربی
۸۷	بخش سوم: مخالفان ابن عربی
۹۱	برهان الدین بقاعی
۹۲	قاری هروی
۹۲	علامه مجلسی
۹۳	مقدس اردبیلی
۹۳	حمد احسایی
	بخش چهارم: ورق بر ورق، درباره پژوهش های مربوط به ابن
۹۶	عربی
۹۷	آسین لاسرس
۱۰۱	کلود آداسر
۱۰۴	ابوالعلاء عفیسی
۱۰۹	ویلیام چیتیک
۱۱۲	هانری کربن
۱۱۴	نصر حامد ابوزید
۱۱۶	سعادالحکیم
۱۱۹	محمد مکی
۱۲۴	ابن عربی و ابن رشد
۱۳۹	منابع
۱۳۹	گفتگوها
۱۳۹	مقالات
۱۴۱	شروح و ترجمه
۱۴۲	کتابها
۱۴۷	واژگان بیگانه متن
۱۵۰	نمایه
۱۵۰	آیات
۱۵۱	ابیات و جملات عربی
۱۵۱	ابیات فارسی
۱۵۲	نامها

سرسخن

اکنون که جهان اسلام در آتش برافروخته از آشوب، فتنه و بلا افتاده و فرصت تابش انوار رحمانی بر آن گرفته شده، برای نشان دادن لایه های زیرین و معرفتی آن، باید از عقول اندیشمندان جهان اسلام وام گرفت، اندیشمندانی که به دست بازتاب ابعاد عقلانی اندیشه خود از دین، جهان اندیشه نیز رویکرد معقول خود را به آنها نشان داده است. اکنون که ایدئولوژیهای رنگ و وارنگ با خوانش های سلفی مانند؛ القاعده بدور از قاعده، طالبان نامطالب، بوکو حرامیان حرامی، گروه حربی و سفاک داعش و صد ها مار خوش خط و خال و میکروب و ویروس های دیگری که ناقلان خطای افکار، خبط در عمل و انحراف از نتیجه اند و در صدد تخریب، ابهام و آسیب زدن به معنویت پاک و روحانیت بی آلاشی هستند که در اوان ظهورش، نه رنگی از ریا داشت و نه مسموم به سموم و آفات چندگانه؛ قدرت، حکومت، سیاست و زراندوزی شده بود، اینک وقت آن است تا اندیشمندانی را که میلی به صعود از پلکان قدرت و

نردبان سیاست در خود نمی دیدند، در منظر چشم جهانیان صف آرایی کنند، و اگر هم بعضی از آنان در برهه هایی از تاریخ، در صحنه های سیاست و قدرت مرئی شدند، این میل و کشش قدرت به آنها بود، نه خواست آنان به قدرت. عارفان مسلمان، عموماً طالب قدرت عینی تر جهان هستی، یعنی خداوند هستند و آن را با هیچ قدرت دیگری معاوضه نمی کنند.

این بار با آشوب پیش آمده در جوامع مسلمان، از شرق دور تا نزدیک، از عامی و عالم و از پیر تا جوان، همه و همه، مستقیم و یا غیره مستقیم در پرورش و رشد عقاید سَلَفی، خرافی و واپس گرا، شریک شده و هم هستیم و باید خود را بی هیچ تعارف و تجنّبی مورد شماتت و انتقاد قرار دهیم! به دلایل زیر؛

آنگاه که ما متفکران و زریه نندگان مان را به صرف داشتن دید و نگاهی انتقادی و به عرم کمتر پاره ای از دیدگاه های چالش انگیز و علمی، لت می زدیم و پاشان را به مراکز حقوقی و قانونی بازمی کردیم، انتظار رشد ناموزون و بی روی قارچ های سمّی اندیشه سلفی گرا و وهابیت قرن بیست و یکم میلادی را نیز باید می داشتیم. آنگاه که در جامعه ای ارزش عقل و عقل، و قدرت تحلیل، از ارزش ثنای اغراق آمیز کمتر و پایین تر باشد، نتیجه و محصولی جز شکست نامرماندگار نخواهد داد. ما اکنون در دوران شکست اندیشه و یا پارگی عقل شرقی مواجهیم و شکست و گسست محاصره جهل و جمود جز با سدّ قوه عقل و درایت و دانایی امکان پذیر نخواهد بود. این بار ابن عربی را برگزیدیم، همو که همه اهل فکر، از سطح و حجم و گستره پژوهش هایی که درباره اش شده و می شود، به خوبی آگاهند. او اندیشمندی است که توانسته، به مدت هشت قرن، بر قدرت تأثیر، حیطة و قلمرو نفوذ خود در بین مکاتب عرفانی شرق بیفزاید و روز به روز دامنه شعاع اندیشه اش را بسط دهد. قطعاً در این تأثیرات،

باید حرف و حدیث های مهمی نهفته باشد، اما در عین حال نباید تصور کرد، همه حرف های او، پر اهمیت و دارای تأثیرات ویژه ای است! کار مهم و ارزشمند ابن عربی، فروزان کردن و مشتعل نمودن حوزه نقد و نظر و خرد ورزی است و این موضوع، خود کاریست مهم و کارستان که در عرفان اسلامی از او بروز کرده، در صورتی که پیش از او چنین چیزی در کانون اندیشه های عرفانی بی سابقه بوده است. قدرت نقد و داوری در جهان اندیشه، بی رحم تر و بی تعارف تر است که به اندیشمندی امان دهد تا بی جهت، جهات اندیشه را از آن خرد کرده و ترکتازی کند. اما ابن عربی با همه نقد و نقود وارده، از جانب موافقان و مخالفان، هنوز به او رویکرد می شود و در این باره، با آن عارف شاعر همسو باید شد که گفت:

این وجد و سماع اسجانی نبود

وین رقص که می کنیم بازی نبود

با بی خبران بگو که ای بی خبران

بیهوده سخن بدین درازی نبود

«علاء الدولة سمنائی»

در این بین، نویسنده با خود می اندیشد که چنانچه چگونه به خود اجازه داده، به موضوعی نزدیک شود که عمر نیمه ای از پژوهشگران طراز اول اقلیم عرفان و فلسفه، در شناخت به آن حرکت کرده است؟ کار این قلم را بسان کار علاقمند و دوستداری باید تلقی کرد که برای سر در آوردن از رموز و اسرار عشق، ادب و آداب الهی را فرونهاد تا از حقیقت و کنه و ذات موضوع آگاهی یابد. این کتاب در حاشیه و کناره اندیشه های ابن عربی حرکت کرده، درست مانند قدم زدن عابر پیاده ای که بین ساحل و دریا قدم می زند، که نه محروم از نسیم نوسان حرکت امواج است و نه همچون غریق و

شناوری، خیس و غرقه در آب! زیرا اندیشه های ابن عربی هم پیچیده است و هم زیبا! این کار بیشتر از چشم اندازی که دیگران، او و اندیشه اش را از منظر آن دیده اند، دیده و کاویده است، اعم از موافق تا مخالف و شارح و منتقد.

کتاب حاضر متشکل از چند بخش زیر است؛ در ابتدا تحلیلی از نظام و گفتمان فکری ابن عربی، که در راستای مفاهیم هستی شناسی و معرفت شناسی، دستاوردهایی داشته و جهان اندیشه را به خود مشغول کرده است و همچنین بررسی گذرا به شارحان و مفسران اندیشه ابن عربی و واریسی نگاه مخالف و موافق به او و عرفانش. در بخش دوم ده بزرگ، دو شارح و منتقد ابن عربی است؛ یعنی سید حیدر آملی و سیخ عبدالکریم جیلی، در واقع بازتابی از طرح بررسی جریان اندیشه صوفیانه در شمال ایران بوده که عنوان موضوعات مربوط به هر دو شارح یاد شده پیشتر در ماهنامه فرهنگی و اجتماعی دیلمان در پاییز و زمستان سال های نود و چهار و نود و پنج مجال چاپ و انتشار یافته، بحث مربوط به عبدالکریم جیلی نیز حاصل یک سخنرانی و پرسش و پاسخ از طرف ماهنامه یاد شده بوده که در مجموعه حاضر مجال تدوین بهتر یافته است و بحث مربوط به دیدار ابن عربی و ابن رشد نیز به عنوان مباحث مزه تاریخی بر تلخی مباحث فلسفی، به مجموعه مباحث پیوست یافته تا ابن عربی از این دیدگاه نیز مورد توجه دقیق تری قرار گیرد و نتایج حاصله، بر افزایش بار معرفتی تأثیرگذار افتد!

تولد هر کتابی منطقاً از تولید و زایش فرهنگ جدیدی در حوزه اندیشه خبر می دهد و خشت نوینی بر مصالح تعقل خواهد بود، به این امید که کتاب حاضر از عهده چنین مسئولیت خطیری بر آمده باشد، آن را به مشتاقان عرصه عرفان و تصوف ایرانی و اسلامی

تقدیم کرده و نویسنده خود را نیوشای نکات بدیع و عبرت آموز
خوانندگان فهیم و نکته سنج خواهد نمود.

«مسعود ربیعی فر»

گیلان - پاییز ۱۳۹۷

www.ketab.ir